

УДК 315.311(47+57+430:450:439:498:437.61):912(477)“1939/1945”

© Златко ЗЛАТАНОВ

**ВІЙСЬКОВІ ЧАСТИНИ, З'ЄДНАННЯ, ОБ'ЄДНАННЯ
ЗБРОЙНИХ СИЛ СРСР ТА КРАЇН ТРОЇСТОГО ПАКТУ
В ЕЛЕКТРОННО-КАРТОГРАФІЧНОМУ ПРОЄКТІ
«МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ
НА МАПІ УКРАЇНИ»**

У статті висвітлено роботу з наповнення атрибутів електронної карти, подано характеристику використаної джерельної бази, представлено можливості, які відкриває внесена в контент інформація для дослідників бойового шляху військових формувань, науковців, які займаються історією України періоду Другої світової війни.

Ключові слова: карта, атрибути, населені пункти, Друга світова війна, Україна, РСЧА, Вермахт, полк, дивізія, корпус, армія, фронт, група армій.

У процесі роботи з музейним електронно-картографічним проєктом «Місця пам'яті про Другу світову війну на мапі України» виникла ідея додати атрибути, в ланки яких було б внесено військові формування, що займали населені пункти під час бойових дій. Це дало б змогу простежити бойовий шлях частин, показати, які формування проходили територією України під час німецько-радянської війни, яке село, селище, місто було захоплене тими чи іншими полком, дивізією, армією, корпусом, фронтом / групою армій.

Спочатку було додано атрибути, пов'язані з військовими формуваннями Червоної армії, які брали участь в остаточному вигнанні нацистів із населених пунктів України. Згодом – висунуто пропозицію створити колонки з формуваннями армії нацистської Німеччини, а також її країн-союзниць, які брали участь у першій окупації України. Оскільки схожих відомих проєктів у такому масштабі раніше не було, сама ідея може становити інтерес і цінність для науковців, зокрема істориків, дослідників рідного краю, що цікавляться військовою історією.

Додаючи нові колонки в таблицю картографічного проєкту, доводилося враховувати обмежені можливості самої програми, в якій створено карту. На жаль, максимальна кількість символів, які можна ввести в ланку атрибута таблиці, становить 254 знаки. Тому вносити абсолютно всі формування, що заволодівали великими містами, обласними центрами, досить проблематично. У такому разі доволі просто вказати фронт / групу армій, армію / армії і навіть корпуси, але складніше внести всі дивізії / бригади, полки, що в них входили. Полк є найменшою структурною одиницею, для якої створено атрибут.

Ясна річ, в один населений пункт, наступаючи, могли з боями входити одночасно кілька сухопутних частин. Установлюючи такі випадки, в ланках атрибутів доводилося позначати армію, корпус, дивізію, полк цифрами в дужках, щоб підкреслити, куди вони входили. Авіаційних формувань не було вказано, бо вони виконували допоміжну роль підтримки на полі бою.

Із метою внесення якомога більшої кількості інформації кожне формування в ланках атрибутів зазначено у скороченій формі. Наприклад, Воронежський фронт – ВФ, 1-й Український фронт – 1 УФ, група армій «Південь» – Гр. А «Південь», 87-ма гвардійська стрілецька дивізія – 87 гв. СД, 53-я гвардійська танкова бригада – 53 гв. ТБр, 16-та танкова дивізія Вермахту – 16 ТД (нім.), 48-й армійський корпус Вермахту – 48 АК (нім.), 116-й укріплений район – 116 УР тощо.

NAZVA2014	RAYON2014	OBLAST2014	FRONTVYGN	ARMYVYGN	CORPVYGN	DYVISVYGN
Бурти	Новонігородський	Кіровоградська	2 УФ	53 А (1)	26 гв. СК (1), 20 ТК (2)	6 СД (1), 155 ТБр (2)
Капітанівка	Новонігородський	Кіровоградська	2 УФ	53 А (1)	26 гв. СК (1), 20 ТК (2)	6 СД (1), 155 ТБр (2)
Пісарівка	Новонігородський	Кіровоградська	2 УФ	53 А (1)	26 гв. СК (1), 20 ТК (2)	6 СД (1), 155 ТБр (2)

Приклади скорочень і позначень військових формувань в атрибутах таблиці електронно-картографічного проєкту.

У ланках, присвячених військовим частинам, з'єднанням і об'єднанням країн Троїстого пакту, після номера й типу формування зазначено національну належність: німецьке – (нім.), угорське – (угор.), румунське – (рум.), словацьке – (слов.) тощо.

Процес пошуку джерел та літератури на тему формувань, що брали участь у боях на теренах України, виявився тривалим і цікавим.

Про війська держав Осі написано достатньо в іноземних виданнях: монографіях, спогадах ветеранів Вермахту, зокрема воєначальників, та ін. Завдяки цим матеріалам установити, у смузі наступу якої німецької групи армій, армії, а інколи й корпусу перебував той чи інший район, досить легко. У цьому допомагають і карти бойових дій, офіційні Інтернет-джерела.

Чимало вдалося з'ясувати про військові формування на німецькомовному сайті «Lexikon der Wehrmacht» («Лексикон Вермахту») [4]. Цей Інтернет-ресурс містить перелік практично всіх дивізій, корпусів, армій тощо, які входили до складу німецьких збройних сил під час Другої світової війни. Завдяки йому можна простежити бойовий шлях більшості з них. На кожному дивізію, наприклад,

існує таблиця із зазначенням, до якого корпусу, армії, групи армій вона входила на конкретний місяць року, що значно спрощувало заповнення ланок відповідних атрибутів. Часто тут подано й унікальні детальні карти боїв, а також указано номери польової пошти формувань. Окрім сухопутних, ресурс висвітлює і військово-повітряні та військово-морські сили Третього райху.

У процесі заповнення ланок атрибутів доводилося користуватися й усними свідченнями, інформацією з деяких історичних Інтернет-форумів, зокрема сайту REIBERT.info. На таких ресурсах чимало краєзнавців та дослідників нерідко розміщують раритетні карти бойових дій, уривки документів із цінними даними.

Чимало населених пунктів України були зайняті союзниками гітлерівської Німеччини. У картографічному проєкті відлік іде від 2 листопада 1938 р., коли внаслідок рішень I Віденського арбітражу частину Закарпаття, включно з м. Ужгород, Мукачеве й Берегове, зайняли формування 6-ї армії Угорської королівської армії. Та сама армія в березні 1939 р. захопила й решту краю.

Із початком німецько-радянської війни угорці в результаті наступальних боїв заволоділи значною частиною сучасної Івано-Франківської області. Великих успіхів у цьому регіоні досяг 8-й армійський корпус Карпатської армійської групи Угорської королівської армії.

Серед інших союзників Німеччини відзначилися словаки. Зокрема, в червні 1941 р. їхні війська зайняли м. Нижні Устрики (нині – Підкарпатське воєводство Польщі). Пізніше цей населений пункт було передано німцям [18]. Згодом словацька бригада «Рудольф», яка входила до складу словацької Швидкої групи 17-ї німецької армії групи армій «Південь», відзначилась і в інших районах Дрогобицької, а також на території Тернопільської та Вінницької областей.

Цінним для наповнення ланок атрибутів таблиці виявився «Военный дневник (Июнь 1941 – сентябрь 1942)» начальника генерального штабу сухопутних військ Німеччини Ф. Гальдера. Він охоплює період від липня 1941 р. до вересня 1942 р., коли Ф. Гальдер був відправлений у відставку. У праці є свідчення про захоплення німецькими дивізіями населених пунктів України. Наприклад, у донесенні за 27 червня 1941 р. вказується про захоплення м. Кременець Тернопільської області 16-ю танковою дивізією 48-го армійського корпусу 1-ї танкової групи групи армій «Південь» [10, 78].

У записках воєначальника інколи вказується, о котрій годині те чи інше формування ввійшло в населений пункт. Наприклад, у донесенні за 30 червня 1941 р. читаємо: «Сьогодні вранці о 04:30 1-ша гірськострілецька [гірська] дивізія зайняла Львів» [10, 90]. Хотілося б наголосити, що гірськострілецькою, або гірськопіхотною, вона називалася тільки в радянських зведеннях та повоєнних працях. Правильніше казати «1-ша гірська дивізія» (1. Gebirgs-Division). У ланках відповідного атрибута вона вказана як «1 Гір. Д (нім.)». Відомо також як «Едельвейс», ця дивізія входила до складу 49-го гірського корпусу Вермахту, який діяв у складі 17-ї армії і зайняв значну частину Львівщини.

Бої за Радехівський район Львівської області та захоплення самого м. Радехів 23 червня 11-ю танковою дивізією Вермахту детально описані у праці О. Ісаєва «Величайшее танковое сражение 1941». Монографія містить доволі вдалі карти бойових дій [12, 40].

Запеклі бої влітку 1941 р. точилися на Житомирщині. У записі Ф. Гальдера від 7 липня 1941 р. сказано: «17:00 – Донесення про те, що 11-та танкова дивізія досягла Бердичева. Це дуже великий успіх. Чи можна на цьому базувати операцію в південно-східному напрямку, наразі мені ще незрозуміло» [10, 122]. Значною частиною Житомирщини влітку 1941 р. заволодів 51-й армійський корпус 6-ї армії групи армій «Південь» [5; 10, 255].

Спогади Ф. Гальдера дозволили відтворити хід бойових дій 11-ї, 13-ї, 14-ї танкових дивізій Вермахту на території Київщини влітку 1941 р. [9].

Цілком зрозуміло, що на вістрі атак завжди перебували танкові й механізовані формування. Саме вони у більшості випадків першими входили в той чи інший населений пункт. Зокрема, 13-та танкова дивізія Вермахту, що перебувала у складі 3-го армійського корпусу 1-ї танкової групи групи армій «Південь», переправившись через р. Дніпро, зайняла м. Кременчук і 25 серпня 1941 р. створила перший плацдарм на лівому березі р. Дніпро поблизу м. Дніпропетровськ (нині – м. Дніпро) [17, 114].

Певною мірою допомогли і праці вітчизняних істориків. Скажімо, праця О. Євтушенка «Дорогами 1941-го. Конотоп. Книга пам'яті» дала змогу простежити перебіг боїв на території не лише Конотопського, а й багатьох інших районів Сумщини восени 1941 р. і фактично встановити, яким німецьким формуванням був захоплений той чи інший населений пункт області [11].

Восени 1941 р. криваві й запеклі бої точилися на теренах багатостраждальної Харківщини. У записі щоденника Ф. Гальдера за 29 листопада 1941 р. читаємо: «9-та піхотна дивізія, перейшовши в наступ, заволоділа містом Ізюм» [10, 475]. Це з'єднання перебувало тоді у складі 52-го армійського корпусу 17-ї армії групи армій «Південь» [2].

Деякими населеними пунктами України у 1941–1942 рр. заволоділи частини Ваффен СС. Достеменно відомо, що м. Херсон було захоплене 18 серпня 1941 р. бійцями бригади «Лейбштандарте СС Адольф Гітлер», що входила до складу 48-го армійського корпусу 1-ї танкової групи групи армій «Південь» [10, 313]. Та сама бригада, вже перебуваючи у складі 30-го армійського корпусу 11-ї армії групи армій «Південь», 7 жовтня 1941 р. зайняла м. Осипенко (нині – м. Бердянськ), а 8 жовтня 1941 р. – м. Маріуполь [1; 10, 425].

Під час внесення формувань у ланки атрибутів було враховано саме ті найменування, які вони мали на момент узяття населеного пункту. 1-ша танкова група Вермахту під командуванням генерал-полковника Е. фон Кляйста 5 жовтня 1941 р. була переформована в 1-шу танкову армію [10, 421]. Тому до 5 жовтня 1941 р. та після цієї дати в базі вони позначаються як 1 ТГр (нім.) і 1 ТА (нім.) відповідно.

Загалом більшістю населених пунктів України під час німецького блицкригу 1941–1942 рр. заволоділа група армій «Південь». Проте не слід забувати, що на півдні України наступала також група армій «Генерал Антонеску». А восени 1941 р. через райони Сумщини та Чернігівщини з метою оточення військ Південно-Західного фронту прямували танкові формування групи армій «Центр». Отже, відома фраза «Идут по Украине солдаты группы “Центр”...» з пісні В. Висоцького все-таки має право на існування. Своєю чергою група армій «Південь» 9 липня 1942 р. була розділена на групу армій «А» і групу армій «Б». У записі Ф. Гальдера від 10 липня 1942 р. вже фігурує група армій «А», формування якої вели бої в районі м. Лисичанськ Ворошиловградської (нині – Луганська) області [10, 652]. Останні населені пункти Луганщини, як відомо, були захоплені гітлерівцями наприкінці липня 1942 р. Тому від 9 липня і до кінця цього місяця 1942 р. в базі фігурують групи армій «А» і «Б».

Окрему увагу варто приділити правильності написання назв німецьких формувань. Скажімо, 48-й армійський корпус Вермахту (XLVIII. Armeekorps) у багатьох радянських та російських виданнях фігурує як «48-й моторизований корпус». Оскільки доцільніше використовувати назву оригіналу, то у відповідному атрибуті це об'єднання позначено як «48 АК (нім.)».

Варто заторкнутися й такий аспект, як підпорядкування військових формувань. Наприклад, 11-та армія Вермахту на літо 1941 р. у багатьох джерелах, працях належить до групи армій «Південь» [3]. Однак фактично вона перебувала у складі групи армій «Генерал Антонеску», що наступала з території Румунії [16, 105]. Ця група армій справді існувала, чого не можна сказати про її штаб. Його роль фактично виконував штаб німецької 11-ї армії [7]. Остання зайняла значну частину півдня України, зокрема Крим.

У боях за Крим у складі 11-ї армії значних успіхів досяг 42-й армійський корпус Вермахту. Саме він заволодів Керченським півостровом. У листопаді 1941 р. 46-та піхотна дивізія корпусу ввійшла в м. Керч. Це саме той корпус, яким командував генерал-лейтенант Г. фон Шпонек. Після висадки радянського десанту в м. Керч та Феодосія у грудні 1941 р. граф фон Шпонек мусив відвести свої війська з півострова, за що згодом був знятий з посади Е. фон Манштайном, заарештований і через певний час засуджений військовим трибуналом до смертної кари. Вирок замінили шістьма роками ув'язнення. Після невдалого замаху на А. Гітлера 20 липня 1944 р. Г. фон Шпонек був необґрунтовано звинувачений у зв'язках зі змовниками і страчений [10, 544].

Інформацію про радянські сухопутні військові формування, які брали участь в остаточному вигнанні нацистів із населених пунктів України у грудні 1942 р. – жовтні 1944 р., теж можна знайти в багатьох джерелах, численних працях. Це журнали бойових дій частин, оперативні зведення Генштабу РСЧА, мемуари маршалів і генералів, різні монографії та наукові дослідження провідних істориків – як радянські, так і сучасні.

Відомо, що чимало населених пунктів у 1943–1944 рр. були відбиті в гітлерівців радянськими партизанськими загонами, з'єднаннями й утримувалися ними до приходу діючих частин РСЧА. У таблиці карти вказані саме сухопутні формування Червоної армії, бригади морської піхоти ВМФ, війська укріплених районів, адже саме вони були складником регулярних Збройних сил, що першими входили в населений пункт.

Для уточнення підпорядкування радянських частин і з'єднань у пригоді стала онлайн-версія науково-історичної праці «Боевой состав Советской Армии в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг.» [6]. Сайт містить дані стосовно кожної армії та фронту на кожен місяць війни.

У праці «Освобождение городов: Справочник по освобождению городов в период Великой Отечественной войны 1941–1945» міститься ґрунтовний перелік тих радянських частин, з'єднань і об'єднань, які брали участь у вигнанні нацистів та їхніх союзників із великих населених пунктів України, а також деяких країн Європи та Азії [15].

Серед визначальних бойових операцій, проведених радянським командуванням на українських землях, були Белгородсько-Харківська, Донбаська, Київська, Житомирсько-Бердичівська, Корсунь-Шевченківська, Одеська, Кримська, Львівсько-Сандомирська та ін. Матеріали Національного музею історії України у Другій світовій війні 1941–1945 рр., присвячені бойовим шляхам частин і з'єднань, що відзначилися в цих операціях, виявилися досить цінними під час заповнення ланок атрибутів, які стосуються формувань РСЧА. Детальні довідки, журнали бойових дій часто були створені безпосередніми учасниками битв і подекуди висвітлювали погодинний перебіг протистояння між ворогуючими сторонами за те чи інше село.

Деякими населеними пунктами України у 1943–1944 рр. заволоділи повітрянодесантні формування РСЧА. Радянське командування використовувало їх здебільшого як звичайні загальновійськові частини, рідше – проводячи суто десантні операції. Так чи інакше, маючи хороший вишкіл та бойовий досвід, десантники часто досягали тактичного успіху в боях. Одним із таких формувань, що відзначились на теренах України, була 1-ша гвардійська повітряно-десантна дивізія. Восени 1943 р., здійснивши 300-кілометровий марш, вона переправилася через р. Дніпро поблизу с. Мишуричів Ріг Верхньодніпровського району Дніпропетровської області. У кривавих боях за сучасний П'ятихатський район Дніпропетровщини дивізія зайняла кільканадцять населених пунктів, зокрема 16 жовтня 1943 р. захопила с. Михайлівка, 17 жовтня – с. Верхньокам'яниста, а в ніч із 18 на 19 жовтня 1943 р. – м. П'ятихатки. Під час Корсунь-Шевченківської наступальної операції десантники дивізії передовими батальйонами прорвали оборону гітлерівців і визволили с. Писарівка, Оситняжка й Тишківка сучасного Новомиргородського району Кіровоградської області. Активно діяла дивізія і під час Умансько-Ботошанської наступальної операції. 8–15 березня 1944 р. вона

прорвала оборону гітлерівців і зайняла с. Соболівка Шполянського району, с. Мокра Калигірка Катеринопільського району сучасної Черкаської області, форсувала р. Велика Вись і, переслідуючи ворога, визволила ще 23 населені пункти. Від 20 до 23 березня 1944 р. дивізія з боєм форсувала р. Савранка і відвоювала с. Демівка сучасного Чечельницького району Вінницької області та с. Волова й Ухожани (нині – с. Новополь) сучасної Балтської міської громади Одеської області. 24–28 березня 1944 р. вона вела бої в тилу гітлерівців, зайнявши с. Оленівка сучасної Балтської міської громади, с. Ксьондзівка (нині – с. Дібровка), с. Глибочок Подільського району Одеської області. І це аж ніяк не повний перелік бойових заслуг формування [19].

Серед загальновійськових з'єднань, які з боями пройшли територією України, була 74-та стрілецька дивізія. Музейні матеріали містять надзвичайно детальний опис бойового шляху цього формування, що допомогло ґрунтовно заповнити відповідні ланки атрибутів картографічного проєкту. Свій перший населений пункт на українських теренах дивізія відбила в нацистів 6 вересня 1943 р. Це було с. Веселий Гай Ямпільського району Сумської області [21]. 10 вересня 1943 р. дивізія однією з перших форсувала р. Десна, захопила с. Оболоння Коропського району Чернігівської області й створила поблизу нього плацдарм для наступу військ. 11 вересня 1943 р. 360-й стрілецький полк дивізії рішучими стрімкими діями заволодів с. Вишеньки того самого району. 78-й стрілецький полк тієї ж таки доби захопив населений пункт Змітнів Сосницького району Чернігівської області. А наприкінці вересня 1943 р. в боях у районі р. Прип'ять створив плацдарм і здобув кілька сіл. Серед них – Крива Гора, Старосілля, які нині перебувають у зоні відчуження у складі Іванківського району Київської області. Під час Київської наступальної операції 74-та стрілецька дивізія діяла на правому фланзі 38-ї армії 1-го Українського фронту. До кінця дня 5 листопада 1943 р. дивізія захопила с. Мостище (нині – у складі смт Гостомель), а 6 листопада – м. Буча та Ірпінь. За участь у вигнанні нацистів із м. Київ дивізія дістала почесне найменування «Київська». 25 грудня 1943 р. під час Житомирсько-Бердичівської наступальної операції 74-та стрілецька дивізія заволоділа х. Шовковиця та с. Чернявка, Велика Чернявка, Романівка, Кошляки, Єрчики Попільнянського району Житомирської області. У січні 1944 р. в боях поблизу м. Біла Церква дивізія взяла с. Шкарівка. Згодом разом із частинами 232-ї стрілецької дивізії 4 січня 1944 р. увійшла до м. Біла Церква. Того місяця вона зайняла населені пункти Дехтярка, Почуйки Попільнянського району Житомирщини, Яхни, Малополовецьке Фастівського району, Ставище Ставищенського району, Матюші, Чмирівка, Фурси Білоцерківського району, Безугляки, Владиславка, Дунайка Сквирського району Київської області. У результаті дальшого наступу 74-та стрілецька дивізія заволоділа с. Ліщинівка, Циберманова Гребля (нині – Гребля) Христинівського району, Зюбриха, Княжики, Владиславчик, Панський Міст, Конельська Циберманівка (нині – Степівка) Монастирищенського району, Конела, Бузівка, Острожани, Конельські Хутори, Медувата Жашківського району сучасної Черкаської області.

Під час Корсунь-Шевченківської наступальної операції 26 січня 1944 р. дивізія захопила населені пункти Тетерівка, Охматів, 27 січня – с. Нагірна сучасного Жашківського району Черкащини. У середині лютого 1944 р. дивізія взяла с. Павлівка Жашківського району на р. Гірський Тікич, перекриваючи шлях відступу оточеному угрупованню гітлерівців. Під час Умансько-Ботошанської наступальної операції 74-та стрілецька дивізія наприкінці березня вийшла на тогочасний державний кордон із Румунією [21].

Матеріали музею дають змогу ознайомитися також із діями радянських танкових формувань, які зайняли чимало населених пунктів України в 1943–1944 рр. Цікавим є бойовий шлях 52-ї гвардійської танкової бригади. Вона відзначилась у боях за плацдарми на р. Дніпро. Наприкінці вересня 1943 р. бригада захопила с. Решітки Канівського району. Згодом була передислокована на Лютізький плацдарм. Під час наступу на м. Київ заволоділа с. Забір'я (нині – Києво-Святошинського району Київської області). 7 листопада 1943 р. 52-га гвардійська танкова бригада однією з перших увірвалась у м. Фастів, за що згодом дістала почесне найменування «Фастівська». Під час Житомирсько-Бердичівської наступальної операції її танкісти відбили в гітлерівців населені пункти Карабачин Брусилівського району, Здвижка та Смолівка Коростишівського району Житомирської області. Під час Проскурівсько-Чернівецької наступальної операції бригада захопила містечко Купель (нині – с. Купель), станцію та с. Наркевичі (нині – смт Наркевичі) Волочиського району Хмельницької області, с. Ружична (нині – у складі м. Хмельницький). У боях Львівсько-Сандомирської операції формування заволоділо смт Янів (нині – смт Івано-Франкове) Яворівського району Львівської області й перерізло основну дорогу від м. Львів на північ, якою відходили оточені частини противника. У результаті операції 52-га гвардійська танкова бригада вийшла на територію Польщі [20].

Під час завершальних боїв на теренах України внаслідок стрімкого наступу частин РСЧА великі угруповання військ Німеччини та її союзників нерідко опинялися в оточенні. Усвідомлюючи загрозу, намагаючись вийти з більшовицького котла, нацисти часто чинили запеклий опір, стійко утримуючи ділянки і вдаючись до контратак, під час яких відбивали втрачені населені пункти. У липні 1944 р. в період Бродівських боїв с. Княже Золочівського району Львівської області стало одним із місць кривавих сутичок між ворогуючими сторонами. Перші цим населеним пунктом заволоділи танкісти 12-ї гвардійської танкової бригади 4-го гвардійського танкового корпусу 60-ї армії 1-го Українського фронту [14, 213].

Карти бойових дій дають змогу інколи доволі точно простежити напрями руху різних дивізій під час наступу. Мапи боїв під м. Броди влітку 1944 р., які містяться у праці «Українська Дивізія “Галичина”. Історія формування і бойових дій у 1943–1945 роках» начальника оперативного відділу штабу дивізії СС «Галичина» В.-Д. Гайке, детально висвітлюють південний удар радянських військ, що відбувся в районі смт Підкамінь Бродівського району Львівської

області. Завдяки їм вдалося простежити, що 117-та гвардійська стрілецька дивізія 102-го стрілецького корпусу 13-ї армії 1-го Українського фронту в тих боях заволоділа с. Черниця, 68-ма гвардійська стрілецька дивізія 23-го стрілецького корпусу 60-ї армії 1-го Українського фронту – с. Літовище, Пеняки, Шишківці, а 99-та стрілецька дивізія того самого корпусу зайняла с. Маркопіль, Батьків, Звижень, Лукавець сучасного Бродівського району Львівської області [8, 64–65].

Згадані мапи допомогли встановити, що в тій запеклій битві с. Білий Камінь Золочівського району Львівської області зайняли бійці 91-ї танкової бригади 3-ї гвардійської танкової армії 1-го Українського фронту. На цих картах помітно, що такі села, як Висоцько, Заболотці, Чехи (нині – с. Лугове), Голосковичі, Суходоли Бродівського району Львівської області перебували у смузі наступу формувань 102-го стрілецького корпусу 13-ї армії 1-го Українського фронту. Загалом під час Бродівських боїв значна частина західної Львівщини була очищена від гітлерівців [8, 72].

Інформація про військові формування, які відбивали населені пункти у Вермахту, часто трапляється і в хронологічних архівних довідках. Чимало таких документів містили дані не лише про корпус та дивізію, а навіть про полк. В архівній справі «Документи про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками Львівської області. 1941–1944 рр.» зазначено, що м. Рава-Руська було визволене 20 липня 1944 р. військами 4-го гвардійського стрілецького полку 6-ї гвардійської стрілецької дивізії 13-ї армії 1-го Українського фронту [22].

Під час заповнення ланок атрибутів електронно-картографічного проекту значною мірою допомогло багатотомне видання «Історія міст і сіл УРСР». У багатьох випадках там зазначено, який полк увійшов першим у той чи інший населений пункт під час остаточного вигнання нацистів. У тому, присвяченому Херсонській області, згадано, що 5 лютого 1944 р. червоноармійські частини 306-го гвардійського стрілецького полку 109-ї гвардійської стрілецької дивізії 10-го гвардійського стрілецького корпусу 28-ї армії 4-го Українського фронту визволили с. Князе-Григорівка Великолепетиського району [13, 251]. У тому самому районі 8 лютого 1944 р. до с. Мала Лепетиха першими ввійшли воїни 162-го гвардійського полку 54-ї гвардійської стрілецької дивізії 3-го гвардійського стрілецького корпусу 5-ї ударної армії 4-го Українського фронту [13, 259].

Деякими населеними пунктами України заволоділи війська укріплених районів. 1 вересня 1943 р. до м. Красний Луч Луганської області ввійшли бійці 116-го укріпрайону 51-ї армії Південного фронту [13, 398]. 2 листопада 1943 р. те саме формування, вже у складі 28-ї армії 4-го Українського фронту, захопило с. Хорли сучасного Каланчацького району Херсонської області [13, 456].

NAZVA2014	RAYON2014	OBLAST2014	FRONTVYGN	ARMYVYGN	CORPVYGN	DYVISVYGN /
Красний Луч	Красний Луч	Луганська	ПФ	51 А	NULL	116 УР
Хорли	Каланчацький	Херсонська	4 УФ	28 А	NULL	116 УР

Позначення в атрибутах таблиці електронно-картографічного проекту населених пунктів, якими заволоділи військовослужбовці 116-го укріпрайону.

Наповнення ланок атрибутів електронно-картографічного проєкту «Місця пам'яті про Другу світову війну на мапі України», присвячених військовим формуванням, що брали участь у боях за українські населені пункти, триває. Відбувається постійний пошук даних. Знайдену інформацію перевіряють, уточнюють і вносять у колонки таблиці. Повністю завершена робота відкриє неабиякі перспективи. Чи не вперше з'являється можливість акумулювати в одній базі вичерпну інформацію про бойовий шлях різних військових формувань на українських теренах – як радянських, чехословацьких, польських – з одного боку, так і німецьких, словацьких, угорських, румунських, італійських – з іншого. Це стане помітним кроком на шляху дослідження історії Другої світової війни й відчутною допомогою для наукового середовища.

Джерела та література:

1. 1-я танковая дивизия СС «Лейбштандарт СС Адольф Гитлер» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/1-я_танковая_дивизия_СС_«Лейбштандарт_СС_Адольф_Гитлер». – Назва з екрана.
2. 9. Infanterie-Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Korps/LIKorps-R.htm>. – Назва з екрана.
3. Heeresgruppe Süd [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Korps/XIKorps.htm>. – Назва з екрана.
4. Lexikon der Wehrmacht [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/>. – Назва з екрана.
5. LI Armeekorps (51.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Korps/LIKorps-R.htm>. – Назва з екрана.
6. Боевой состав Советской Армии за 1941–1945 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.teatrskazka.com/Raznoe/BoevojSostavSA/BoevojSostavSA.html>. – Назва з екрана.
7. Веремеев Ю. Красная Армия и Вторая мировая война. Оборона на Юге – 22.6.41 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://army.armor.kiev.ua/hist/oborona-e.shtml>. – Назва з екрана.
8. Гайке Вольф-Дітріх. Українська Дивізія «Галичина». Історія формування і бойових дій у 1943–1945 роках / Вольф-Дітріх Гайке / за заг. ред. В. Кубійовича; серія «Невідома Україна мілітарна». – Тернопіль: Мандрівець, 2018. – 208 с.
9. Гальдер Ф. Военный дневник, 1941–1942 / Ф. Гальдер / Пер. с нем. И. Глаголева; Военно-историческая библиотека. – М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2003. – 893, [3] с.
10. Гальдер Ф. Военный дневник (Июнь 1941 – сентябрь 1942) / Франц Гальдер. – М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2010. – 704 с.
11. Евтушенко А.В. Дорогами 1941-го. Конопот. Книга памяти. – Д-к: Ноулидж (Д-е отделение), 2014. – 200 с.
12. Исаев А.В. Величайшее танковое сражение 1941. – М.: Яуза, ЭКСМО, 2012. – 128 с.: ил.
13. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Херсонська область / За ред. О.Є. Касьяненко; АН УРСР; Інститут історії. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. – 687 с.
14. Наврузов Б.Р. 14-я гренадёрская дивизия СС «Галиция» / Бегляр Наврузов / Серия «Враги и союзники». – М.: Вече, 2010. – 320 с.

15. Освобождение городов: справочник по освобождению городов в период Великой Отечественной войны 1941–1945 / М.Л. Дударенко, Ю.Г. Перечнев, В.Т. Елисеев и др. – М.: Воениздат, 1985. – 598 с.
16. Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / [І.К. Патриляк, М.А. Боровик]. – Ніжин: Лисенко М.М., 2010. – 590 с.
17. Росадо Х., Бишоп К. Танковые дивизии Вермахта 1939–1945. Краткий справочник-определитель бронетехники / Х. Росадо, К. Бишоп / Пер. С. Дробязко. – М.: Эксмо, 2007. – 184 с.; ил.
18. Устрики-Долішні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Устрики-Долішні>. – Назва з екрана.
19. Фонди Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. – Бойові шляхи військових частин і з'єднань. – 1 гвардійська повітрянодесантна дивізія.
20. Там само. – 52 гвардійська танкова бригада.
21. Там само. – 74 стрілецька дивізія.
22. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф. Р. 4620. – Оп. 3. – Спр. 365. – Арк. 33.

© Златко ЗЛАТАНОВ

ВОЕННЫЕ ЧАСТИ, СОЕДИНЕНИЯ, ОБЪЕДИНЕНИЯ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ СССР И СТРАН ТРОЙСТВЕННОГО ПАКТА В ЭЛЕКТРОННО-КАРТОГРАФИЧЕСКОМ ПРОЕКТЕ «МЕСТА ПАМЯТИ О ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ НА КАРТЕ УКРАИНЫ»

В статье освещается работа по наполнению атрибутов электронной карты, даётся характеристика используемых источников, представляются возможности, которые открывает внесённая в контент информация для исследователей боевого пути воинских формирований, учёных, занимающихся историей Украины периода Второй мировой войны.

Ключевые слова: карта, атрибуты, населённые пункты, Вторая мировая война, Украина, РККА, Вермахт, полк, дивизия, корпус, армия, фронт, группа армий.

© *Zlatko ZLATANOV*

MILITARY UNITS, FORMATIONS, COMMANDS OF THE ARMED FORCES OF THE USSR AND THE TRIPARTITE PACT MEMBERS IN THE ELECTRONIC AND CARTOGRAPHIC PROJECT “MEMORY SPACES OF THE SECOND WORLD WAR ON THE MAP OF UKRAINE”

The article covers the work on filling the attributes of the electronic map, gives a description of the used sources, presents the possibilities that the information of the content opens up for researchers of military formations, scientists who work on the history of Ukraine during World War II.

Keywords: *map, attributes, settlements, World War II, Ukraine, Red Army, Wehrmacht, regiment, division, corps, army, front, army group.*